

ԳԻՏԱԿԱՆ ԼՐԱՏՈՒ

ՀՆԱԳՈՒՅՆ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՐՑԵՐԻՆ ՆՎԻՐՎԱԾ ԵՐԿՐՈՐԴ ՖՈՐՈՒՄԸ

Ժամանակակից աշխարհում շարունակում են ապրել ժողովուրդներ, որոնց պատմության ակունքները հնագույն անցյալում են, և որոնք էական դեր են խաղացել արդի քաղաքակիրթ աշխարհի ձևավորման ընթացքում: Ի՞նչ վիճակում են այդ ժողովուրդները, ի՞նչ մարտահրավերների առաջ են նրանք կանգնած ներկայում, ի՞նչ խնդիրներ կան նրանց հարուստ մշակութային ժառանգության պահպանման և հետազոտման գործում:

Այս հարցերը համակարգված քննարկելու նպատակով, 2017 թ. ապրիլի 23-24-ին, Հունաստանի նախաձեռնությամբ, Աթենքում կյանքի կոչվեց Հնագույն քաղաքակրթությունների առաջին ֆորումը, որին մասնակցում էին Բոլիվիայի, Եգիպտոսի, Իտալիայի, Իրանի, Իրաքի, Հունաստանի, Չինաստանի և Պերուի ներկայացուցիչները: Այս իրադարձության լրացումը եղավ նույն պետությունների նախարարների հանդիպումը Բոլիվիայի մայրաքաղաք Լա Պասում 2018 թ. հուլիսի 13-ին: Հիշյալ հանդիպումներում ընդունված՝ Աթենքի և Թիվանակուի հռչակագրերը նախնականորեն ազդարարում էին հնագույն քաղաքակրթություններ կրող ժողովուրդների և նրանց մշակութային ժառանգության պահպանմանը վերաբերող խնդիրների հատուկ քննարկման անհրաժեշտությունը՝ հիմքեր նախապատրաստելով ավելի մեծ ու հիմնարար հանդիպման համար:

Հնագույն քաղաքակրթությունների ժողովուրդների երկրորդ ակադեմիական ֆորումը տեղի ունեցավ Լա Պասում, 2019 թ. մարտի 20-22-ին: Մասնակցում էին վերոհիշյալ բոլոր պետությունների ներկայացուցիչները (բացի Իրաքից): Աշխատանքներին միացավ նաև Հայաստանը, որը 2018 թ. հուլիսի 13-ից դարձել է կազմակերպության լիիրավ անդամ: Մասնավորապես, Հայաստանը ներկայացնում էին Մ. Մաշտոցի անվան Մատենադարանի տնօրեն Վահան Տեր-Ղևոնդյանը և ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի աշխատակից Արսեն Բոբոխյանը:

Հյուրընկալ երկիրը՝ Բոլիվիայի բազմազգ պետությունը, պատահակա՛նորեն չէր ընտրվել որպես ֆորումի բեմահարթակ: Բարձրլեռնային Անդերում գտնվող այս երկիրն իր 36 բնիկ ազգություններով, ինկերի և նախաինկական մշակութային հզոր ժառանգությամբ, այսօր հավակնում է դառնալ հնագույն

հնդկացիական մշակույթների բարձրախոսը և զարգացնել յուրահատուկ ինքնություն՝ փորձելով իր հարուստ անցյալը օգտագործել տարածաշրջանային (անդյան) և ընդհանուր (լատինամերիկյան կամ «Աբյա յալա»-ի՝ կունա լեզվով մինչկոլումբոսյան Ամերիկայի անվանումը) ինքնություն զարգացնելու նպատակով: Այս իմաստով, անցյալի ու նախնիների ոգեկոչումը, անկասկած, հզոր միջոց է հիշյալ կոնստրուկտի զարգացման համար:

Ֆորումի եռօրյա աշխատանքները կազմակերպվել էին Բոլիվիայի Արտաքին գործոց նախարարության կողմից, Մշակույթի և տուրիզմի նախարարության անմիջական մասնակցությամբ: Առաջին երկու օրերի քննարկումները, որ կատարվում էին անգլերենով և իսպաներենով, տեղի ունեցան Արտաքին գործոց նախարարության շենքում (Լա Պաս): Մինչդեռ Հռչակագրի հայտարարությունը հանրայնացվեց վերջին օրը՝ UNESCO-ի համաշխարհային ժառանգության միավոր հանդիսացող և ծովի մակերևույթից մոտ 4000 մ բարձրության վրա գտնվող Թիվանակու հնագիտական հուշարձանում, որը հիմնականում Բ.հ. I հազ. թվագրվող տաճարական համալիրներով և բուրգերով ներկայացված սրբազան մի լանդշաֆտ է, որտեղից, ըստ ավանդության, սերում են ինկերի նախնիները: Հիշյալ իրադարձությունը ուղեկցվեց նախնիների պաշտամունքին նվիրված հատուկ շքերթով և նվիրաբերական զոհաբերությամբ բնորոշվող ծիսակատարություններով՝ բացօթյա Կալասասայա տաճարում, որոնք իրականացրեցին տեղաբնիկ այմարա, ինչպես նաև կեչուա և այլ ժողովուրդների ներկայացուցիչները: Արարողությունն ավարտվեց պաշտոնական ելույթներով և ֆորումի «Եզրակացությունների» ընթերցմամբ, որոնք ընդմիջարկվում էին ազգային խմբերի պարային ներկայացումներով: Ֆորումի վերջնական կետը Տիտիկակա լիճն էր, որի Գուաքուի նավահանգստում հարգանքի տուրք մատուցվեց Ումա Պաչամամային՝ Ջրի և Մայր հողի աստվածությանը:

Հնագույն քաղաքակրթությունների ժողովուրդների երկրորդ ակադեմիական ֆորումի հիմնական նպատակն էր այդ քաղաքակրթությունների հոգևոր և նյութական մշակութային ժառանգության պահպանմանը, վերագնահատմանը, մշակութային քաղաքականության մշակմանը, առկա ռիսկերի գնահատմանը, հնագույն ժողովուրդների ինտեգրմանը և համապատասխան մեխանիզմների մշակմանը վերաբերող խնդիրներ քննարկելը՝ օգտագործելով ակադեմիական (հնագիտություն, մշակութային մարդաբանություն, լեզվաբանություն) ենթատեքստ: Ըստ այդմ, հանդիպման քննարկումներին մասնակցում էին ոչ միայն մասնագետներ և քաղաքական գործիչներ, այլև տեղական (հնդկացիական) համայնքների ներկայացուցիչներ: Գիտության, քաղաքակա-

Նկ. 1. Ֆորումի բացումը, Լա Պաս, 20.03.2019

Նկ. 2. Ֆորումի եզրափակումը, Թիվանակու, 22.03.2019

նության և մշակույթի ուղղակի կրողների երկխոսությունը ստեղծում էր բացառիկ հնարավորություն ոչ միայն քննարկելու, այլ նաև անմիջականորեն զգալու առկա խնդիրները: Ֆորումը բաժանված էր վեց թեմատիկ խմբերի. 1. Հնագույն քաղաքակրթությունների մշակութային ժառանգության պահպանությանը վերաբերող ձեռքբերումները և դժվարությունները, 2. Հնագիտությունը՝ որպես ազգային ինքնության խթանիչ, 3. Մշակութային ժառանգության պահպանման, գնահատման և կառավարման, ինչպես նաև տուրիզմի զարգացմանը վերաբերող հարցեր, 4. Հնագույն քաղաքակրթությունների մշակութային քաղաքականության մարտահրավերները, 5. Ջուրը և հնագույն քաղաքակրթությունները, 6. Կենդանի մշակույթները և հնագույն լեզուները: Բանավեճերի ընթացքում հատուկ շեշտադրվում էին տեղաբնիկ ժողովուրդների ինքնության պահպանմանը, անցյալի ու ներկայի ներդաշնակմանը, մշակութային երկխոսությանը վերաբերող խնդիրները: Հատկապես կարևորվեց այն հանգամանքը, որ 2019 թվականը ՄԱԿ-ի կողմից հռչակվել է որպես բնիկ լեզուների (և դրանց պահպանման) միջազգային տարի:

Հայկական պատմիրակության ներկայացուցիչները մասնակցեցին գրեթե բոլոր քննարկումներին, ինչպես նաև հանդես եկան առանձին ելույթներով երկրորդ և հինգերորդ թեմատիկ խմբերում՝ փորձելով բացահայտել Հայաստանի քաղաքակրթական նշանակությունը: Մասնավորապես, Վ. Տեր-Ղևոնդյանը «Հին հայերենը՝ որպես մշակույթի փոխանցման հզոր միջոց» ելույթում Հայաստանը ներկայացրեց որպես համաշխարհային գրավոր մշակույթի զարգացման կարևոր կենտրոն, ցույց տվեց հայերենի պատմական կենսունակության աստիճանը, իսկ Ա. Բոբոխյանը՝ «Անդերից մինչև Հիմալայներ՝ Հայկական լեռների վրայով. բարձրլեռնային մշակութային ժառանգության ուսումնասիրության ձեռքբերումները և մարտահրավերները» զեկույցում կարևորեց Հայկական լեռնաշխարհը՝ որպես հազվագյուտ բարձրլեռնային մշակութային ժառանգություն կրող մի գոտի:

Հանդիպման վերջում ընդունվեցին «Եզրակացություններ», որոնք, զարգացնելով Աթենքի և Թիվանակուի հռչակագրերի դրույթները, մասնավորապես, շեշտում են, որ ֆորումը այսուհետև ձգտելու է դառնալ հնագույն քաղաքակրթությունների մշակութային ժառանգության պահպանման և արդի աշխարհում այն ներկայացնելու կարևոր խոսափող: Ֆորումի ներկայացուցիչների աշխարհայացքը հենվում է այն պարզ մտքի վրա, որ արդի բոլոր մշակույթներում անցյալն ու ներկան շաղկապված են իրար, հետևապես հնագիտությունը, պատմությունը և մշակութային մարդաբանությունը պետք է մշակեն մեթոդաբանական ընդհանուր սկզբունքներ՝ այդ մշակույթները հետազոտելու համար:

Բնիկ ժողովուրդները, գիտնականները և քաղաքականություն կերտողները պետք է մշտապես երկխոսության մեջ լինեն՝ միասին քննարկելով անցյալի ու ներկայի խնդիրները: Դրա շնորհիվ ազգային/էթնիկ ինքնությունները պետք է վերաիմաստավորվեն ներկա զարգացումների համատեքստում, իսկ ինքնությունն ընկալվի որպես հստակ մշակութային իրողություն:

Տասներկու առանձին կետերով նախանշվեցին աշխարհայացքային և գործնական անելիքները: Մասնավորապես, ֆորումի անդամ-երկրները որոշեցին կատարել միասնական գործողություններ, որոնք ուղղված են լինելու՝

1. նյութական և ոչ նյութական ժառանգության համատեղ պահպանմանը,
2. մշակութային ժառանգության կոնսերվացմանն ու վերագնահատմանը,
3. տեխնիկական համատեղ աջակցությանը, փորձի փոխանակմանը և ֆինանսական օգնությանը,
4. հնագույն մշակույթների հոգևոր արժեքների իմաստավորմանը,
5. «ճանապարհորդող» և ժամանակավոր հնագիտական ու արվեստի ցուցադրությունների կազմակերպմանը: Որոշվեց նաև՝
6. ստեղծել մշտական մարմին, որ կզբաղվի համապատասխան խնդիրներով,
7. իրականացնել գործողություններ մշակութային թրաֆիքինգի և ոչ-արժանապատիվ տուրիզմի դեմ,
8. ճանաչել բնիկ ժողովուրդների լեզուները, մշակույթը և աշխարհայացքը՝ որպես կենդանի մշակույթների մաս և նպաստել դրանց ակտիվացմանը,
9. միասնաբար աշխատել բնիկ ժողովուրդների պատմամշակութային ժառանգության պահպանման հարցերի շուրջ,
10. ճանաչել հնագույն քաղաքակրթությունների տեխնոլոգիական ներդրումը համընդհանուր կենսապահովման մշակույթի զարգացման գործում,
11. ճանաչել Անդերով անցնող Քափաք Նանի պատմական ճանապարհային համակարգի կարևորությունը բնիկ ժողովուրդների ներկայիս ինտեգրման գործում,
12. կապեր ստեղծել անդամ երկրների թանգարանների միջև՝ հաշվի առնելով հնագույն քաղաքակրթությունների միջազգային թանգարան ունենալու Բոլիվիայի հայցը: Հնագույն քաղաքակրթությունների ֆորումի աշխատանքները էական ներդրում են հնագույն ժողովուրդների և նրանց ստեղծած մշակութային ժառանգության արդի իմաստավորման տեսանկյունից: Հուսով ենք, որ նրա հետագա գործունեությունը էապես կնպաստի համապատասխան բնագավառում ակադեմիական, քաղաքական և ժողովրդական ոլորտների երկխոսության զարգացմանը:

ՎԱՀԱՆ ՏԵՐ-ՂԵՎՈՆԴՅԱՆ

Պատմական գիտությունների դոկտոր

ԱՐՄԵՆ ԲՈՒՌՈՒՅԱՆ

Պատմական գիտությունների թեկնածու